

INTERNETNING BOLALARGA TA'SIRI**Rayimboyeva Kumushoy O`ktamboy qizi***Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi***Inomova Zebo Umidjon qizi***Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi***Yo`ldasheva Maftuna Jura qizi***Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi*

Annotatsiya: *Hozirgi davrda Internet tarmog'iga ulangan kompyuter, mobil telefonlari deyarli ko'plab xonadonlarda mavjud. Bugungi kunda axborot texnologiyalari jadal taraqqiy etishi va ijtimoiy-iqtisodiy hayotning barcha jabhalariga joriy etilishi sababi barcha uchun kompyuter savodxonligi dolzarb masalalardan biridir. Ushbu maqola internetning bolalarning psixologik va fiziologik xolatiga tasiri haqida qarashlarni o'zida aks ettirgan.*

Kalit so'zlar : *internet tarmog'i, kommunikatsiya, virtual olam, virtual "do'stlar"*

Zamonaviy bolalar kompyuter o'yinlari olami hamda ijtimoiy tarmoqlar kengayib borayotgan davrda o'sib, ulg'aymoqda. Bu quvonarl ihol albatta. Biroq har narsaning me'yor bo'lmog'i zarur. Bolalar virtual olamning haqiqiy olam emasligini bilib borishlari shart. Ba'zan bolalar kattalar tomonidan nazoratsiz va ularning ruxsatisiz tarmoqqa tashrif buyurish imkoniga ega bo'lib qoladilar. Bolalar va o'smirlar Internet tarmog'ida sayr qilarkan, ularga umuman kirish mumkin bo'lmagan saytlarga duch kelishlari mumkin. Tabiiyki, bunday axborotlar qiziquvchan bola va o'smirni o'ziga ko'proq jalb etadi. Biror harakatni amalga oshirishda bolalarga qanchalik ruxsat etilmasa, ularda shunchalik yuqori darajada qiziqish uyg'onishi barchaga ma'lum. O'smirlar tarmoqdagi nosog'lom turmush tarzidan axborot beruvchi ayrim manbalarga duch kelsalar, yanada qiziqib, mazkr axborotlarga alohida e'tibor qaratishlari ehtimoldan holi emas.

Kats, Rays, Aspden (2001) fikriga ko'ra "Internet aloqa kanali sifatida o'ziga xos, hatto o'zgaruvchan fazilatlariga ega, shu jumladan nisbiy anonimlik va o'xshash qiziqish, qadriyatlar va e'tiqodlarga ega bo'lgan boshqalar bilan osongina bog'lanish qobiliyati".

Internetva kompyuter vositasida aloqa odamlarning qisman, shaxsiy jamoalar markazlarida ishlashini va turli guruhlar o'rtasida tez va tez-tez almashib turishini qo'llab-quvvatlaydi va tezlashtiradi (Wellman, 1996).

Internet — bu deyarli barcha qiziqishlarni qondirish makonidir. Ba'zan tarmoqda ayrim axborotlarni izlab o'tirishning ham hojati bo'lmaydi, ular har yerda o'zlari taqdim etilaverishi sababli osongina erishish mumkin. Zamonaviy pedagog va psixologlar hozirga qadar virtual muloqot bola shaxsiy shakllanishiga qanday ta'sir etish ihaqida bir xulosaga kelmaganlar .Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) aloqa, ijtimoiy kapital, do'stlik

va ishonchni o'zichiga olgan jamoalarning turli jihatlariga ta'sir qiladi. Internet o'zining interaktiv xususiyati va kengishlatilishi tufaylib olalarga eng ko'p ta'sir qiladi. Ayrimlar bu faqat salbiy xususiyatlarnigina shakllantiradi deb bilib, bolalarning insonlararo munisabatlarida o'zlarini tutish, his-tuyg'ularini namoyon etish va mimikalariga yomon ta'sir etishini ta'kidlasalar, boshqalar virtual muloqot — zamonaviy kommunikatsiyaning juda qulay va yengil usulidir deb biladilar. Bolani Internetda muloqot qilishga o'rganib borishida, ularga tarmoqda umuman, o'z shaxsiy ma'lumotlari, uy telefoni raqami, manzili, shuningdek, ota-ona va yaqinlarining shaxsiy ma'lumotlarini berish mumkin emasligini tushuntirish zarur.

Yuqorida Kats, Rays, Aspden Internetni aloqa kanali deb bekorgaaytmagan. Internet butun dunyo o'rgimchak to'ri hisoblanadi. Virtual olam «do'stlari» orasida yomon niyatli kimsalarga duch kelish xavfi va ular bilan haqiqiy hayotdau chrashishlari, ishonuvchan odatlariga ko'ra begonalar bilan dildan suhbatlashishlari xavfini alohida ta'kidlashlari zarur.

Bunday muloqotlar ko'pincha kiberjinoyatchilar uchun juda qulay sharoite kanligini har bir o'smir bilmog'l lozim. Ommaviy tarqatiladigan spam, iltimos bilan murojaat etiladigan SMS-xabarlar, allaqanday shubhali «Tanlov»lar haqidagi e'lonlarga ishonmaslik — umuman, kompyuterga zanjirsiz bog'lanib, butun hayot yo'lini qoradog' bilan bulg'ashiga olib kelishi mumkin bo'lgan xavfli axborotlarga aldanmaslikni onglariga singdirish zarur.

Bugungi kunda ayrim ommaviy ijtimoiy tarmoqlarda 13 yoshga to'lmagan bolalarni ro'yxatga olmaslik uchun cheklovlar qo'yilgan. Ayrim kompyuter operatsion tizimlarida ham «ota-ona» nazorati funksiyasi mavjud bo'lib, bolalarni tizimdan foydalanish vaqtlariga cheklov qo'yish imkoni mavjud. U kompyuterdano'rnatilgan vaqtdan ortiqcha foydalanish imkonini bermaydi va avtomatik ravishda ishini to'xtatadi. Agar farzandingizga kompyuter sotib olib, undan bilimlari doirasini kengaytirish maqsadida foydalanishiga ruxsat bergan ekansiz, bu bilan o'zingizning ham oldingizga mas'uliyatli vazifalar paydo bo'lganini unutmasingiz zarur.

Ayrim mamlakatlarda bolalarning o'z tarmoqlari mavjud bo'lib, ularda: ovozli o'yinlar, multfilmlar, harflari yirik shriftda va bolalarga mos tushunarli tilde bayon etilgan matnlar berilgan. Mazkur saytlar kattalar ham kirib, ularni o'rganishlari imkoni mavjud. Bunday tarmoq manbalarida

Bolalarga haqiqiy hayotdagi kabi virtual olamda ham tartib-intizom qoidalari mavjudligini tushuntirib borish eng birinchi navbatdagi vazifadir.

Kompyuter va axborot kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) taraqqiyoti davrida tug'ilib, ulg'ayayotgan bolalar AKT sohasida dolzarb bilim va malakalarni jazzi kichkintoy davrilaridanoq o'zlashtirib bormoqdalar. Ayrimsohalardahattokattalargaqaraganda, ko'proq bilimga ega ekanliklari hech kimni taajjubga ham solmay qo'ydi. Biroq shunday bo'lsada, har qanday xavf-hatarning oldini olish maqsadida, ularga ko'z-quloq bo'lish va Internet haqiqiy hayotdan uzoq ekanligi, undagi ko'plab manbalar haqiqatga to'g'ri

kelmasligini tushuntirish biz kattalarning kechiktirib bo'lmaydigan vazifamiz hisoblanadi. Xalqimizga xos, asrlar osha shakllangan ta'lim-tarbiya usullari qatorida farzandlarning kundalik hayoti, ularning nimalar bilan shug'ullanayotganliklaridan o'z vaqtida voqif bo'lib borish talabi ham mavjud. Mana shu ota-bobolarimizdan qolgan tarbiyaviy usullarni har qanday davrda ham unutmaslik hamda o'z o'rnida to'g'ri qo'llashimiz zarur.

Bundan tashqari, hozirgi davrda jahonning qator davlatlarida o'z salbiy ta'sirlarini namoyon etib ulguragan Internet tarmog'idan bolalarni himoya etishga xizmat qiluvchi texnik imkoniyatlar mavjud — bu maxsus dasturlar bo'lib, ular aynan salbiy ta'sir etuvchi, axloqsizlik, yomon odatlarni targ'ib qiluvchi saytlarning ochilishiga yo'l bermaydi, ya'ni agar o'smir shunday axborotlarni hatto izlash tizimiga kiritrsa, izlash natijalari samarasiz bo'ladi.

Pedagogik nuqtai nazardan, tarmoq quyidagi xavfli ta'sirlarga ega:

Zamonamizning salbiy ta'sirga ega yomon illatlari qatorida, Internet tarmog'iga bog'lanib qolish;

o'qish va bilim olishga yengiltaklik bilan munosabatda bo'lish. Internetdan tayyor dars ishlanmalari matematik masalalar yechimlarini osongina toppish hisobiga dars topshiriqlarini mustaqil bajarmaslik;

jismoniy rivojlanishiga salbiy ta'sir xavfi, ya'ni bolaning faol harakatda bo'lmay, uzoq vaqt monitor ro'parasida o'tirishiga to'g'ri kelishi va boshqalar.

Mazkur xavflarning oldini olish maqsadida quyidagi tavsiyalarga e'tibor qaratish zarur:

Farzandingiz tarmoqdan foydalanmoqch ibo'lganida uni nazoratdan chetda qoldirmang;

Farzandingiz ongiga yuqorida sanab o'tilgan xavfli jihatlardan himoyalani odatlarini singdirib boring;

Farzandingizning tarmoqqa birinchi qadamlaridanoq, Internetda faqatgina «yaxshi» emas, balki «yomon» axborotlarni ham uchratishi mumkinligini tushuntiring;

Farzandingizga tarmoqqa kirishda ro'yxatdan o'tish qoidalarini, ya'ni shaxsiy ma'lumotlarni berish mumkin emasligini tushuntiring;

Internetdan biror manbani saqlab olishda e'tibor qaratish zarur bo'lgan qoidalarni tushuntiring;

Farzandingizga tarmoqda ham haqiqiy hayotdagi kabi tartib-intizom qoidalarin unutmaslik zarurligini ta'kidlang;

Farzandingizning Internetdan foydalanishida «ota-onanazorati» dasturlaridan foydalaning va cheklovlarni o'rnating;

Har kuni farzandingiz muloqotlarini kuzatib borishni o'zingizga odat qiling;

Farzandingiz va o'zingizning kompyute rsavodxonligingizni muntazam rivojlantirib boring. O'z bilimlaringiz bilan o'rtoqlashing. Internet xavfsizligi sizning bu boradagi bilim va malakangizga ham bog'liq ekanligini unutmang.